

Tehostettu ja erityinen tuki oppimisen apuna

Kolmiportainen tuki – säästösten velvoite

Uusien opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaan oppimiseensa tarvitsemaa tukea kutsutaan ”kolmiportaiseksi tueksi”. Tällä halutaan korostaa sitä, että tuki porrastetaan vaiheittain vahvemmaksi; ensin yleiseksi tueksi, tehostetuksi tueksi ja lopulta erityiseksi tueksi. Uutena asiana säännöksissä on ns. tehostettu tuki. Ajatuksena on, että erityisen tuen päätös tehtäisiin todella harkiten ja vasta sen jälkeen, kun on katsottu, riittääkö lievempi mutta kuitenkin säännöllisesti annettava tehostettu tuki auttamaan oppijaa. Yleinen tuki tarjotaan siis kaikille lapsille yleisen opetuksen mukana ilman erillisiä suunnitelmia ja päätöksiä. Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus työpäivänä saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaan ohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Tämä on yleinen oikeus kaikille lapsille. Yleinen tuki on siten jokaisen oppilaan tarvitsemaa laadukasta opetusta, jonka aikana yksittäisen lapsen opetuksessa jotain voidaan tehdä myös toisin.

Tehostettu tuki tarkoittaa arjessa oppilaan säännöllisemmän ja yksilöllisemmän tuen järjestämisestä. Tehostetussa tuessa tehdään jo enemmän toisin kuin yleisessä tuessa. Keskeistä on, että oppilas saa tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Varhainen puuttuminen ja tuki on siten kaikkein tehokkainta. Se edellyttää ohjaavilta aikuisilta hyvää tietämystä tuen tarpeista ja niiden tunnistamisesta. Huomio on kohdistettava kuitenkin yksipuolisesta oppilaan taitojen tarkastelusta koko oppimisen tapahtumaan siis myös oppimisympäristön laatutekijöihin. Säästösten mukaan lähtökohtana on, että oppilas saa tehostettua tukea ennen varsinaista erityi-



seen tukeen siirtymistä. Tehostettu tuki on siten yleisen tuen ja erityisen tuen ”välimuoto”. Tehostetun tuen idea palvelee erinomaisen hyvin heti koulun alussa esimerkiksi niitä lapsia, joiden kouluvalmiuksia on perinteisesti pidetty riittämättöminä.

Tässä artikkelissa käsittelemme tarkemmin juuri tehostettua ja erityistä tukea. Kuka sitten on oikeutettu saamaan tehostettua tukea? Sekä perusopetuslaki että opetussuunnitelman perusteet toteavat, että oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan ja koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on pedagogiseen arvioon perustuen annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti. Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä.

Tehostettu tuki – säännöllisempää ja pitkäkestoisempaa

Tehostetun tuen antamiseen tarvitaan ns. pedagoginen arvio kirjallisena. Pedagogisen arvion laatimisessa keskeinen tehtävä on lapsen opettajalla/opettajilla, mutta myös koulun erityisopettaja ja mahdolliset muut asiantuntijat osallistuvat pedagogisen arvion laatimiseen. Pedagogiseen arvioon kirjataan oppilaan kasvun ja oppimisen tilanne kokonaisuutena, oppilaan saama yleinen tuki ja arvio sen vaikutuksista, oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet. Lisäksi keskeisin tieto pedagogisessa arviossa on se, mitä opetuksellisia, oppimisympäristöön liittyviä ja oppilashuollollisia tukimuotoja

tarvitaan ja aiotaan järjestää oppilaan tehokkaampaan tukemiseen. Käytännössä se tarkoittaa kuvausta siitä, miten tehostettu tuki näkyy arjen toimenpiteinä oppimisessa. Oppilas voi saada esimerkiksi joka viikko lukemisen ja kirjoittamisen tukea joko yksilöohjauksena tai pienryhmässä tai hänellä on mahdollisuus osallistua motoriikan ja liikunnan tukiryhmään esimerkiksi viikoittain. Tehostettu tuki voi näkyä myös oppimisen välineissä ja materiaaleissa kuten vaikkapa kuntouttavina tietokoneohjelmina tai kommunikaatiovälineinä. Tehostetun tuen aikana oppilas voi saada myös osa-aikaista erityisopetusta vaikkapa luki-vaikkeuksiin. Pedagoginen arvio käsitellään vielä moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä, jolloin varmistetaan, että oppilas tulee saamaan myös tarvitsemansa moniammatillisen tuen. Oppilashuoltotyön rooli moniosajaisena koulun yhteistyöverkkona korostuu siten aikaisempaa enemmän. Tämän jälkeen tehostettua tukea tarvitsevalle oppilaalle laaditaan yksilöllinen oppimissuunnitelma, jossa tarkemmin eritellään se, mihin kaikkeen oppilaan tarvitsema tehostettu tuki kohdennetaan. Tässä voidaan määrittellä oppilaalle myös erityisiä oppimisen painoalueita, joihin tehostetussa tuessa keskitytään. Se voi koskea vaikkapa matematiikan oppimista. Mutta erityisissä painoalueissa ei vielä puututa varsinaisiin oppimääriin vaan ne vastaavat yleisopetuksen oppimääriä. Yksilöllinen oppimissuunnitelma laaditaan yhdessä oppilaan ja huoltajan kanssa, joten myös kodin ja oppilaan oma panos on korvaamattoman arvokas.

Eriytyinen tuki – vahvin tuen muoto

Eriytyinen tuki on vahvin tukimuoto kolmiportaisessa tuessa. Siinä tehdään jo intensiivisesti oppimiseen liittyviä asioita toisin. Säädösten mukaan erityistä tukea annetaan oppilaille, joiden opetusta ei kasvun ja oppimisen vaikeuksien vuoksi voida järjestää muuten. Oppimisen edellytykset ovat voineet heikentyä

esimerkiksi vamman, sairauden, toimintavajavuuden tai kasvuympäristöön liittyvien riskitekijöiden vuoksi. Kun arvioidaan erityisen tuen tarvetta, otetaan huomioon opetushenkilöstön, oppilashuollon henkilöstön sekä huoltajien näkemys oppilaan kehityksen ja oppimisen pulmista ja riskitekijöistä. Ennen kuin päädytään erityisen tuen päätökseen, sitä ennen on tehtävä kirjallinen pedagoginen selvitys, jolloin kuullaan myös huoltajaa. Pedagoginen selvitys tarkoittaa perusteellista selvitystä oppilaan tarvitsemasta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta. Selvityksen tekeminen on opetuksesta vastaavan viranomaisen tehtävä kunnassa. Selvitys sisältää oppilaan opettajan/opettajien käsityksen oppimisen etenemisestä, moniammatillisen oppilashuollon käsityksen kokonaistilanteesta ja siitä, miten riittävää oppilaan aikaisemmin saama tehostettu tuki on ollut. Lisäksi tärkein asia pedagogisessa selvityksessä on siinä kuvauksessa, jossa kuvataan kaikki lapsen tarvitsemat tukemisen keinot. Pedagogisen selvityksen mukaisesti lapselle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS. Sen laatimiseen osallistuu myös oppilaan huoltaja ja oppilas itse. HOJKS on erityisen tuen päätöksen suunnitelmallista toimeenpanoa ohjaava pedagoginen asiakirja. Kun oppilas saa HOJKS:n, niin siinä on mahdollista määrittellä myös, yleisestä opetussuunnitelmasta poiketen, oppilaalle eri oppiaineisiin erisuuruisia oppimääriä oppilaan tuen tarpeen mukaan. Tällainen oppimäärä on ns. yksilöllistetty oppimäärä. Se tarkoittaa käytännössä usein sitä, että vaikkapa matematiikan oppimäärä on suppeampi sisällöltään kuin yleisopetuksen mukaan opiskelevilla. Siis vasta erityisen tuen päätöksen jälkeen voi oppimäärä olla erilaajuinen. Eriytyinen tuki muodostuu pääasiassa erityisopetuksesta, mutta se sisältää myös muuta oppilaan tarvitsemaa tukea, kuten oppilashuoltoa tai mahdollisia moniammatillisesti tarjottavia terapia- ja palveluja. Nämä kaikki kirjataan HOJKS:aan. Eriytyisen tuen päätös on määräaikainen, jonka tarpeellisuutta arvioidaan säännöllisesti.

Kun katsotaan, että oppilas ei enää tarvitse erityistä tukea, siitä tehdään uusi päätös ja oppilas siirtyy saamaan tehostettua tukea tai mahdollisesti jopa yleistä tukea.

Yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki tarkoittavat kaikki oppilaan tarvitsemaa laadukasta opetusta ja ovat tuen saumaton ja vähitellen vahvistuva jatkuva muoto. Kaikissa tukimuodoissa on ajatuksena, että kunkin oppilaan oppimisen tarpeet huomioidaan mahdollisimman yksilöllisesti. Yleinen tuki, jossa oppilasta huomioidaan yksilöllisesti, on usein enemminkin kertaluonteista kuten vaikkapa poissaolon myötä syntynyt tukiopetuksen tarve usein on. Tukiopetusta annetaan myös osana tehostettua tukea, mutta silloin se on luonteeltaan jo säännöllistä. Tehostetussa ja erityisessä tuessa tuki on pitkäkestoisempaa, säännöllisesti toistuvaa, se suunnitellaan vielä yksityiskohtaisemmin ja yksilöllisemmin lapsen tarpeisiin ja sitä annetaan määrällisestikin enemmän. Tehostettu tuki on kuitenkin aina osa yleisopetusta. Eriytyinen tuki voidaan järjestää joko yleisopetuksen yhteydessä tai luokkamuoitoisena erityisopetuksena oppilaan tarpeiden mukaan. Kaikkiaan yleinen, tehostettu ja erityinen tuki muodostavat oppilashuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön kanssa kiinteän kokonaisuuden.

Miten tuki näkyä arjessa?

Kun siis huomataan, että lapsen/nuoren oppiminen ei edisty yleisen tuen turvin odotetulla tavalla, hänen tulee saada tehostettua tukea. Tällainen tuen tarve voi näkyä esimerkiksi lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen taidoissa, matematiikassa tai vaikkapa sosiaalisissa ja tunnetaidoissa. Perinteinen tapa on usein ollut tarkastella tuen tarvetta oppilaan puutteina. Väitöskirjani (2006) johtopäätösten mukaisesti tulisi tuen järjestämisessä tarkastella myös oppilaan oppimisympäristöä ja yhteisöllisiä tekijöitä, miten ne mahdollistavat oppimisen. Tuki tarkoittaa siten myös oppimisympäristön valmiuksia

tukea oppijaa. Oppimis- ja toimintaympäristö jättää oppijaan monenlaisia jälkiä. Aivotutkijoiden mukaan aivot ovat muokautuvat ja muovautuvat ja aivoja muokkaa ympäristöstä saadut kokemukset. Mottoni onkin: lapsi on erikokoinen eri ympäristöissä. Lapselle sopiva oppimisympäristö nostaa ennen kaikkea lapsen vahvuudet esille. Ei ole yhden tekevää, millaiseen oppimisympäristöön lapsi joutuu tai pääsee. Seuraavaksi nostan esiin muutamia tärkeitä tehostetun ja erityisen tuen painoalueita.

Kielen, kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukeminen on laaja ja tehostetun ja erityisen tuen alue kokonaisuudessaan. Lukemisen ja kirjoittamisen taidot ovat oppimisen perustaitoja, joiden varassa muu oppiminen edistyy. Kielellisen tietoisuuden ja erityisesti äännetietoisuuden katsotaan tutkimusten mukaan ennustavan lapsen tulevaa lukua ja kirjoitustaitoa. Kielellinen tietoisuus näkyy esimerkiksi lapsen koulunaloituksen vaiheessa ennen kaikkea kiinnostuksena lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Lapsi alkaa esimerkiksi kysellä itseltään ja toisilta, ”millä sana alkaa” tai mitä kirjaimia sanaan tulee. Kirjassani ”Kumpi on valmis – lapsi vai koulu” (2011) käsittelen ja vinkitän myös kotikäyttöön erilaisia keinoja tukea kielellisiä taitoja.

Matemaattisten taitojen tukeminen on saanut kasvavaa huomiota aivan viime vuosina. Tutkijoiden mukaan lasten taidoissa on jo koulunaloituksen vaiheessa suuria eroja. Eroja on syntynyt siinä, kuinka toimintaympäristö on tarjonnut lapsille matemaattisia käsitteitä ja operaatioita tutkittavaksi vaikkapa leikeissä. Tutkimuksissa on havaittu, että on todella tärkeää jo ennen koulun alkua löytää ne lapset, joilla on pulmia matemaattisissa taidoissa. Varhaista tukea antamalla voidaan tukea näiden lasten taitojen kehitystä. Keskeisenä taitojen kehittäjänä toimii ympäristö, jossa lapsi pääsee tekemisiin numeromaailman ja matemaattisten käsitteiden kanssa. Tästä syystä varhaiskasvatuksen ja koulun toimintasuunnitelmien pitäisi myös kuntatasolla muo-

dostaa taitojen kehittämisen jatkumo.

Motorisiin ja liikunnallisiin taitoihin kannattaa kiinnittää huomiota paitsi niiden itsensä vuoksi myös siksi, että niillä on todettu olevan yhteyksiä muun muassa kielellisiin taitoihin ja hahmottamiseen. Liikunnan keinoin voidaan lapselle kiinnostavasti yhdistää eri aihepiirejä kuten kieltä, matematiikkaa ja liikuntaa. Erityisen tärkeää on niiden oppilaiden motoristen taitojen seuraaminen, joilla ilmenee tuen tarvetta esimerkiksi kielellisten taitojen alueella. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää ns. vähän liikkuviin lapsiin ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan ja haluaan liikkua. Liikkumiseen ei riitä pelkästään koulun tarjoama liikunta, vaan kouluikäisen lapsen tulee saada liikkua päivittäin vähintään kaksi tuntia.

Tarkkaavuuden taito on oppimisen sateenvarjotaito, joka vaikeuttaa kaiken oppimiseen. Tehostettua ja erityistä tukea lapsi voi tarvita myös tarkkaavuuden ja oman toiminnan säätelyn taitoihin. Tutkimukset osoittavat, että 6-7 vuoden ikä on käänntekevä tahdonalaisen tarkkailun muodostumisessa. Lapsen on tärkeää oppia tiedostamaan, että hän itse päättää, miten toimii. Tällaista taitoa tarvitaan vaikkapa suojatien ylittämässä. Näihin taitoihin liittyy lapsen ajattelun vahvistuminen ja yleisten oppimistaitojen kehittyminen.

Sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen tukemista ei voi ohittaa taitojen kokonaisuudessa. Joillakin lapsilla tehostetun ja erityisen tuen tarve voi näkyä juuri niissä taidoissa. Sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen merkitys näyttää vain korostuvan tämän päivän arjessa. Tunnetaidoissa on kysymys ennen kaikkea lapsen itsetunnosta. Siksi juuri tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden itsetunnon kehittymisestä on huolehdittava aivan erityisesti, koska usein juuri heillä on oppimisvaikeuksiin liittyen syntynyt negatiivisia kokemuksia omasta oppimisesta ja itsestä. Kaikki muu oppiminen saa voimansa terveestä minäku- vasta. Siksi sosiaalisten taitojen

ja tunnetaitojen ohjaamisella on oma paikkansa opetuksessa niin kotona kuin koulussakin. Myönteisten tarinoiden menetelmäksi (Linnilä 2011) kutsun periaatetta, jonka toivon olevan mukana kaikessa ohjaamisessa ja opettamisessa. Se on puhetapa, jossa lapsen identiteetti saa kannustavia kasvun eväitä. Siinä huomio kiinnitetään lapsessa tapahtuvaan myönteiseen kehitykseen. Etsitään esimerkiksi oppilashuoltotyön keskustelun avulla vaikeuksienkin keskeltä ”myönteiset poikkeukset”. Myönteisestä tehdään ”härkänen” eikä jäädä vatvomaan lapsen puutteita ja epäonnistumisia. Ympäristö, joka sallii jokaisen yhteisön jäsenen myös turvallisesti erehtyä, rohkaisee lasta yrittämään. Uudelleen yrittämällä on mahdollisuus onnistua. Sitkeä yrittäminen on usein hyve oppimisessa.

Opettajan ja kasvattajan merkitys ei ole vähäinen lapsen tukemisessa. Sillä on yhdessä oppimisympäristön kanssa keskeinen merkitys lapsen oppimismotivaation. Tutkimusten mukaan motivaatio paranee ympäristössä, joka tarjoaa oppimisessa pätevyyden tunnetta, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja itsenäisyyden tunnetta. Pätevyyden tunne lisääntyy, kun oppijalla on ymmärrys siitä, miten hän voi saavuttaa tavoitteitaan. Yhteenkuuluvuuden tunnetta edistää kokemus turvallisista ihmissuhteista. Itsenäisyyden tunne syntyy siitä, että oppija kokee itse vaikuttavansa oppimiseensa. Tästä syystä pienetkin mahdollisuudet omiin valintoihin oppimistilanteissa motivoivat oppijaa. Hyvä oppimisen ilmapiiri parhaimmillaan voimaannuttaa oppijaa.

Kirjallisuutta:

Linnilä, M-L. 2006. Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 294.
Linnilä, M-L. 2011. Kumpi on valmis – lapsi vai koulu? Tampere: Mediapinta.